

Mindehøjen i Søndermarken

Memorial mound in Søndermarken

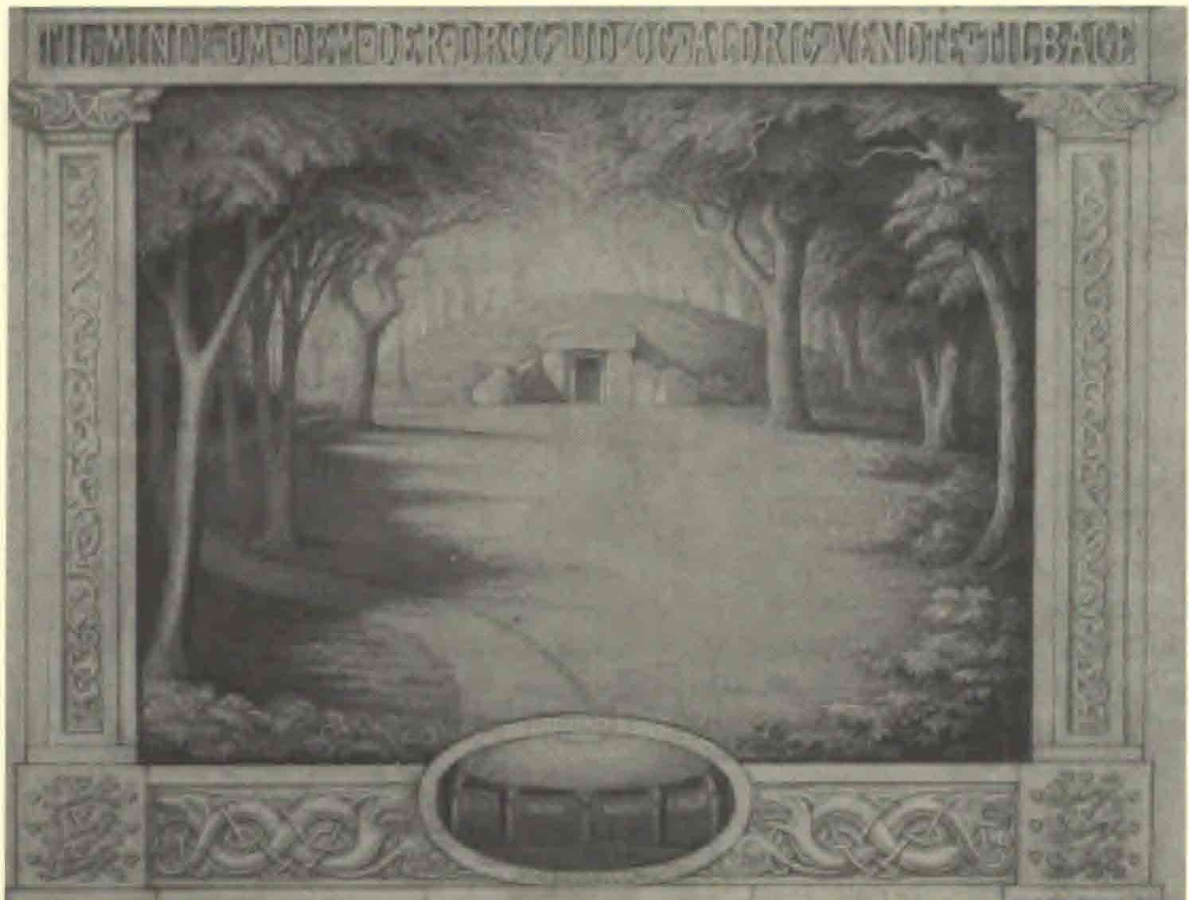
Keywords: Memorial mound; Emigrants; USA; Landscape; Park; History; Denmark

Jane Schul

I begyndelsen af 1920'erne opstod i USA tanken om at mindes de danske udvandreres historie. De, der drog ud i verden og aldrig vendte tilbage. Enten fordi de ikke fik mulighed for eller råd til at gense Danmark eller fordi de døde derude. Det var så kort tid efter genforeningen og de nationale tanker og følelser havde et meget fast greb i folk.

Der var enighed om, at mindesmærket burde ligge i København. Jylland havde Rebild Bakker, hvor dansk-amerikanerne kunne mødes, men der var intet sådant sted i nærheden af København.

Før offentligheden kunne indvies i projektet, måtte der dog foreligge kon-

Erick Stuckmanns tegning af Bundgaaards monument, i Søndermarken, for udvandrende danske. (Erstad-Jørgensen)

krete forslag og tegninger. Der blev nedsat en arbejdskomite af dansk-amerikanere, som udpegede billedhuggeren Anders Bundgaard (1864-1937) til at udarbejde forslaget til mindesmærket. Han havde i 1899 skabt sit hovedværk Gefionspringvandet, med tema fra den nordiske mytologi. Dette springvand var i parentes bemærket oprindeligt tænkt opstillet på Rådhuspladsen.

Bundgaard blev begejstret for ideen og valgte igen et urdansk motiv, nemlig en kæmpehøj. Efter mange og lange forhandlinger blev forslaget godkendt.

Højen blev bygget op over et udsmykket, indvendigt kammer med dekorationer, der fremstillede motiver fra indvandrerens liv og færd. Gennem en smal stensat gang kommer man ind i selve højen. Siderne er beklædt med tilhugne granitsten og øverst i højen er en meterstor åbning ud mod det fri, der lader lyset slippe ind. For at rummet også skulle kunne opleves på mørke dage, er der indlagt en diskret krans af elektriske pærer, skjult i randen af åbningen.

Gulvet er belagt med fliser i stjerneform, hvor stjernernes spidser symboliserer de fem verdensdele. I midten af rummet står en legemsstor kvindeskikkelse med to børn i armene, symboliserende moderen, Danmark. Rundt om på væggene er indmuret relieffer, der viser motiver fra emigranternes liv og færd i det fremmede:

1. Moderen står ved ledstolpen og ser efter sønnerne, der drager ud. Hunden, symbolet på trofasthed, følger dem.
2. Kampen mod vanskelighederne i det fremmede.
3. Skoven ryddes og det første hus - blokhuset - bygges.
4. Marken pløjes. Sæden sås. Nye træer plantes.
5. Kristendommen: Protestanten med præriekirken. Katolikken. Slaget ved Lydanis. Korsridderne.
6. Kvægavl. Hyrden med sin hund. Pigen med mælkespanden. Slagteren fører et får til slagtebænken.
7. Søfart. Handelsflåden.
8. Håndværket. Det ny land bygges op.

9. Familielivet. Ungdommens leg. Idrætten. De gamle: Visdommen og erfaringen.

Så kom det vanskelige spørgsmål om placeringen af højen.

Både Dyrehaven og Kastelsvolden var på tale. Men de ansvarlige her havde ingen velvilje over for ideen. Anders Bundgaard mente selv, at Søndermarken ville være et passende sted for højen.

Denne placering vakte heller ikke udelt begejstring hos Inspektoratet for de kgl. Lysthaver (Statshaverne), under hvem Søndermarken hørte og i første omgang blev svaret et blankt nej. Ikke bare kgl. haveinspektør Clemens Jensen, men også Forskønnelseskomiteen og fredningsnævnet var stærkt imod. Loven om statshaverne tillod imidlertid ikke et direkte forbud mod anlægget fra haveinspektoratets side.

Dette blev også påpeget i en række artikler, der fremkom i dagspressen og især i "Havekunst" årg. 5, 1924. Her blev der af E. Eratad-Jørgensen redegjort for problemerne med det manglende effektive værn mod overgreb:

"Men selv om amerikanernes monumentsag er uigenkaldeligt forkludret, og selv om Søndermarken endnu en gang må lægge ryg til, bliver der et spørgsmål af stor principiel betydning tilbage: er det rigtigt og heldigt, at statshaverne ligger så ubeskyttede, som de ligger, således at en monumentpladssøgende komite, afvist både her og der, går over, hvor gærdet er lavest og, uden at nogen får det at vide, rykker ind i en af statshaverne med hvad som helst, blot et ministerium, der ellers ikke har synderlig med æstetiske spørgsmål at skaffe, giver sin billigelse?"

Han påpegede også de oplagte problemer, der var ved selve højens konstruktion, smag og behag ufortalt:

"Hvordan tænker man sig lyshullet beskyttet mod drenge uden at skamskænde det hele med høje hegn, og er man betænkt på at holde opsyn fra morgen til aften derinde, eller skal der være adgang forbudt."

G. N. Brandt er om muligt endnu skarpere:

"Man mener måske, at Ministeriet yder Garanti for Havernes Beskyttelse og absolutte Urørlighed, og tror, at medens Haveinspektøren er som en vagtsom knurrende Løve, når nogen prøver at tage et Stykke fra Haverne eller søger Plads for et eller andet derinde. Ingenlunde. I Stedet for at vise Tænder logrer begge Dyrene forhandlingsvenligt, når de fristes med et lille Kødben (Nyt Stakit ved Fasanvejen) eller også bliver de rørte, når der tales til Hjertet om dem, der drog bort, eller foretog sig noget endnu mere mindeværdigt."

Efter lange forhandlinger gav Indenrigsministeriet, under hvem statshaverne hørte, dog tilladelse og Anders Bundgaard kunne gå igang med arbejdet.

Endelig kunne planerne så også offentliggøres i deres helhed i de danske blade, både de hjemlige og i Amerika. Også her vakte de dog kritik, men komiteen gik ufortrødent igang.

Man fandt frem til indflydelsesrige mænd og kvinder i de fleste af U.S.A.'s dengang 48 forenede stater, samt i Algier, Argentina, British Columbia, Britisk Østafrika, Congo, Cuba, England, Italien, Kina, Madeira, Spanien, Sydafrika og Ægypten, og udnævnte disse til lokale arbejdskomiteer.

De nødvendige midler til projektet blev skaffet tilveje gennem en verdensomspændende indsamling blandt udlandsdanskere i alle lande og med et bidrag sat så lavt som 1 dollar, så alle uden hensyn til økonomisk formåen kunne være med.

12.000 dollars blev samlet ind blandt danskfødte og deres efterkommere over hele verden og alle bidragsyderne modtog siden en litografi af mindehøjen som tak.

Den 9. august 1925 blev Mindehøjen så endelig indviet, under overværelse af ikke færre end 50.000 mennesker og med deltagelse af statsminister Th. Stauning og hele det danske kongehus: Kong Christian X og dronning Alexandrine, daværende kronprins Frederik, prins Valdemar, prins Georg af Grækenland, prinsesse Thyra og prins Gustav. Bassangeren Johs. Fønss besteg en kampesten og sang en dansk-amerikansk hjemlandssang og der blev holdt taler og sunget sange over temaet: What the world owes to the danes - mange taler og sange. Der var et sådant opbud af patriotisme, at vi skal frem til alsangstævnerne under krigen for at møde den igen.

Således var alt godt, men tiden har det med at løbe fra disse voldsomme følelser. Interessen for at besøge mindehøjen dalede og besøgstallene faldt fra 91.000 i perioden fra indvielsen til marts 1926 og til 12.000 i året 1927-28.

Årene gik og da 25 års jubilæet nærmede sig kunne Dansk Brodersamfundsløge nr. 318 for hjemvendte dansk-amerikanere konstatere, at højen henlå i trist og forsømt tilstand. Især gav åbningen i højens loft anledning til "megen urenlighed", hvad Erstad Jørgensen da også havde påpeget risikoen for tidligere, og som det ikke kræver megen fantasi at forestille sig.

Ikke overraskende besvarer Indenrigsministeriet logens klage med en henvisning til tidernes ugunst og mangel på midler. Inspektoratet sørger dog for, at højen bliver sat nødtørftigt i stand til jubilæet.

Få år efter tager Inspektoratet endelig initiativ til at få gjort noget ved de mange problemer med hullet i højen. Åbningen bliver lukket med en plade med glasglugger i, og det løser en del af de praktiske genvordigheder med "urenlighederne".

Også det af Erstad-Jørgensen nævnte hegn viser sig at blive nødvendigt.

Højen synker igen ned i glemnelsen frem til begyndelsen af 60'erne, hvor logen igen gør et forsøg på at vække folks interesse og skabe mulighed for at højen igen bringes til ære og værdighed. Ved 40års dagen i 1965 er højen pudset op til den sidste større begivenhed, der bliver holdt her.

Daværende udenrigsminister Per Hækkerup holder tale, der var i god urdansk tradition underholdning af lurblæsere og deltagelse af både USA's og Canadas ambassadører. Besøgstallet bliver dog kun en bleg afglans af de oprindelige 50.000, men her kommer dog mellem 700 og 800 mennesker.

I dag er offentlighedens interesse i højen ikke stor; de færreste parkgæster kender måske endda dens eksistens. Mindehøjen ligger på sit bakke drag i Søndermarken, omgivet af store træer, og falder efterhånden, al diskussionen dengang til trods, ganske godt ind i den romantiske landskabshave idag. Den står som en af dens mange stemningsskabende elementer blandt Norske huse, kildegrotter, pavilloner og springvand. Over indgangen til højen står stadig hugget: "De, der drog ud og aldrig vendte tilbage".

Mindehøjen er åben for offentligheden hvert år den 4. juli. Adgang kan i øvrigt finde sted efter aftale med slotsgartneren. Henvendelse Frederiksberg Runddel 3 E, tlf. 3187 2481 ml. 11 og 12.

Kilder

Arkivmateriale i De kgl. Slotte og Haver.

Erstad-Jørgensen, E. 1924: Statshavernes administration. Havekunst 5: 49-58.